

4.3 Глобальна продовольча проблема: виклики та шляхи подолання

Продовольче споживання є невід'ємною частиною концепції сталого розвитку, а тому досить важливим залишається збалансованість виробництва та споживання продовольства, яка залежить від багатьох чинників.

Серед них на глобальне продовольче споживання впливають: *природні умови та розміщення населення* (агрокліматичні умови, площа та структура сільськогосподарських угідь, співвідношення кількості населення та обсягів продовольства); *транспортна система* (забезпечення постачання продуктів харчування на зовнішні та внутрішні ринки); *політична ситуація у світі та окремих країнах* (використання поставок продовольства у політичних цілях; наявність міждержавних співтовариств, позиції політичних сил тощо); *світова економіка і торгівля* (кліринг, роль балансових розрахунків) [77].

На думку О. Черевко та О. Яковенко варто виділити короткострокові і довгострокові чинники, що впливають на продовольче споживання. До довгострокових чинників автори відносять: низький матеріально-технічний, науково-технологічний та фінансовий потенціал; недостатній контроль безпеки продуктів харчування, що становить загрозу життю і здоров'ю населення; групи населення, що не мають достатнього доходу для придбання необхідного набору продуктів; зниження рівня продовольчого забезпечення населення через виснаження природного потенціалу аграрного виробництва; втрата здоров'я населення через незбалансованість харчування з окремих складових [78].

До чинників короткострокового характеру дослідники віднесли такі: нестабільність зовнішньополітичного становища країни у світі та аграрного виробництва, природні катаклізми, що знижують продовольче забезпечення в певні періоди; значна залежність продовольчого забезпечення регіону від зовнішніх джерел на фоні нестабільної кон'юктури національного та світових ринків і валютних надходжень від імпорту [78].

В свою чергу Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)

виділяє такі чинники, які впливають на продовольче споживання: наявність достатньої кількості їжі та її хороша якість; доступність продуктів харчування; раціональність використання продовольства (збалансоване харчування для задоволення всіх фізіологічних потреб людини); стабільність (відсутність загрози втрати доступу до продуктів харчування).

Продовольча проблема в низці країн світу породжує проблему продовольчої безпеки, оскільки нестача продуктів харчування призводить до виникнення залежності між багатьма державами світу. В даному контексті серйозну загрозу глобальному продовольчому споживанню завдають воєнні дії росії проти України. Як результат ускладнюється експорт української продукції через блокування портів України; порушується цілісність ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів; відбувається зрив посівної кампанії.

Розширення проблемного поля потребує визначення ключових індикаторів, які будуть слугувати відправною точкою для аналізу. Точкою відліку для систематизації даних про продовольчу ситуацію слугують оптимальні параметри, які описують її в гіпотетичній країні, що характеризується відсутністю продовольчої проблеми у всіх її проявах, включаючи проблеми голоду, надлишкового і незбалансованого споживання. Відповідно до норм харчування, розроблених експертами ВООЗ, запропоновано кількісні параметри оптимальної продовольчої ситуації (табл. 1). З точки зору фактичних параметрів, оцінку сучасної продовольчої ситуації доцільно проводити за трьома групами статистичних індикаторів. Перша група націлена на відображення загального рівня продовольчого споживання в країні (насамперед, наявність недоїдаючого та голодуючого населення, калорійність денного раціону). Друга група слугує для відображення структури продовольчого споживання, зокрема з позицій категорій базових культур та продуктів харчування. Важливе значення має оцінка якості харчування людей за співвідношенням споживання як основних поживних речовин (білки, жири, вуглеводи), так і продуктів рослинного та тваринного походження. Третя група спрямована на відображення досягнутого рівня

сільськогосподарського виробництва як основи формування певного рівня споживання у країнах та їх участі в міжнародній торгівлі базовим продовольством.

Таблиця 1

Оптимальні параметри продовольчої ситуації*

№ з/п	Параметр	Значення
1.	Калорійність денного раціону	У середньому у світі більше 2400 ккал/ на особу на день
2.	Частка голодуючих у загальній чисельності населенні	0%
3.	Частка продовольчої допомоги від загального обсягу продовольства, що споживається	0%
4.	Смертність від недоїдання чи голоду	Відсутня
5.	Споживання протеїнів	У середньому у світі більше 76 г/на особу на день
6.	Споживання жирів	15-30% від загального раціону харчування
7.	Частка базових зернових продуктів	25% +/-3%
8.	Частка продукції тваринного походження	30% +/-3

*складено автором за матеріалами WHO, FAO

Після різкого зростання масштабів голоду у 2020 р. у розпал пандемії COVID-19 кількість голодуючих у світі продовжувала збільшуватися. Розповсюдженість недоїдання (РН), яка в останні роки залишалася приблизно на одному рівні, протягом 2019-2023 рр. зросла з 7,5% до 9,1% від загальної чисельності населення світу. Водночас спостерігаються значні регіональні відмінності даного індикатора. Зокрема, у 2023 р. від голоду страждав кожен п'ятий житель Африки (20,4% населення); в Азії цей показник склав 8,1%, у Латинській Америці та Карибському басейні – 6,2 %, в Океанії – 7,3%, а в Північній Америці та Європі – лише близько 2,5 % (табл. 2). Крім того, в Африці спостерігаються найвищі темпи приросту населення, яке страждає від голоду. З 2015 р. РН в Африці зріс на 4,4 %, а в Латинській Америці і Карибському басейні та Азії – на 1,0 та 0,6% відповідно [79].

Таблиця 2

Розповсюдження недоїдання у розрізі регіонів (РН), 2005-2023рр. (%)

	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Весь світ	12,2	8,7	7,7	7,1	7,2	7,5	8,5	9,0	9,1	9,1
Африка	19,9	15,9	16,0	16,7	17,1	17,4	18,8	19,3	19,9	20,4
Пн. Африка	7,8	6,2	5,6	6,2	6,2	6,0	6,2	7,1	7,4	7,8
Африка на Пд. від Сахари	23,0	18,2	18,4	19,2	19,6	20,0	21,7	22,1	22,7	23,2
Сх. Африка	32,2	24,4	24,5	26,3	26,5	27,4	28,5	29,0	29,6	28,6
Центральна Африка	33,7	22,7	23,3	23,8	24,5	25,1	27,8	28,2	27,5	30,8
Пд. Африка	4,7	7,1	8,3	6,9	7,0	7,1	8,1	9,1	9,5	9,6
Зх. Африка	12,2	11,6	11,5	11,5	12,0	11,8	13,7	13,8	15,0	16,0
Азія	13,9	9,3	7,5	6,3	6,3	6,6	7,8	8,2	8,2	8,1
Центральна Азія	13,8	6,4	3,9	3,4	2,9	2,6	3,2	3,2	3,1	3,0
Сх. Азія	6,9	2,7	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5
Пд-Сх. Азія	17,0	11,6	7,8	5,9	5,7	5,5	5,6	5,8	6,1	6,1
Пд. Азія	20,2	14,9	12,7	10,2	10,2	11,1	13,6	14,5	14,2	13,9
Зх. Азія	8,7	6,8	9,3	10,2	10,6	10,7	11,0	11,4	12,1	12,4
<i>Зх. Азія та Пн. Африка</i>	8,3	6,5	7,6	8,3	8,6	8,5	8,8	9,4	9,9	10,3
Латинська Америка і Карибський Басейн	8,9	6,1	5,2	5,7	5,9	5,6	6,5	6,9	6,6	6,2
Карибський басейн	18,1	14,3	12,8	12,9	13,7	13,8	15,5	15,4	16,8	17,2
Латинська Америка	8,2	5,5	4,6	5,2	5,3	5,0	5,8	6,3	5,9	5,4
Центральна Америка	7,7	6,4	6,4	6,0	6,0	5,6	5,6	5,8	5,9	5,8
Південна Америка	8,4	5,1	3,9	4,9	5,0	4,8	5,9	6,5	5,9	5,2
Океанія	6,9	7,3	6,9	6,8	7,1	7,0	6,7	7,5	7,1	7,3
Північна Америка і Європа	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5

*складено автором за даними FAO

Регіональні дані про РН відображають величину тягаря голоду у кожному регіоні, але доцільно проаналізувати і абсолютні показники. Із загальної кількості недоїдаючих у 2023 р. (733,4 млн) більше половини проживало в Азії (384,5 млн), близько 40% – в Африці (298,4 млн), більше 5% (41,0 млн) – в країнах Латинської Америки та Карибського басейну і менше 1% (3,3 млн осіб) – в країнах Океанії [79].

Більш детальний аналіз відмінностей на субрегіональному рівні свідчить, що в 2023 р. частка голодуючих у Північній Африці (7,8 % від загальної чисельності населення Африки) та Південній Африці (9,6%) була значно нижчою, ніж у інших субрегіонах континенту, де цей показник коливався від 16,0% (у Західній Африці) до 30,8 % у Центральній Африці. Дійсно, недоїдання значною мірою викликано крайньою бідністю та незнанням норм правильного харчування. Проте кліматичні умови цього регіону (з річною кількістю опадів понад 900 мм) та наявність орних земель (від 35% до 54% території) дозволять в перспективі вирішити проблему забезпечення потреб населення в продуктах харчування.

У Центральній та Східній Азії у 2023 р. частка голодуючих (3,0% та <2,5% відповідно) була нижчою, ніж у Західній Азії (12,4%) і особливо у Південній Азії (13,9%). У країнах Південної Азії абсолютна кількість тих, хто недоїдає була найбільшою у світі (280,9 млн осіб) [79].

У Латинській Америці та Карибському басейні частка населення, яка страждає від голоду склала 6,2%, тоді як у субрегіонах Центральна Америка та Карибський басейн – 5,8% та 17,2% відповідно [79]. Уряди країн регіону стикаються з проблемами низьких цін на світових товарних ринках, погіршенням економічної ситуації та пов'язаною з цим внутрішньою нестабільністю. Усі ці чинники впливають на створення інклюзивних продовольчих систем.

Варто зазначити, що у розрізі країн переважна більшість голодуючих проживає в Азії (Бангладеш, Бутан, Індія, Мальдіви, Непал, Пакистан та Шрі-Ланка), в Африці (Ефіопія, Нігерія, ДРК, Кенія, Уганда, Мозамбік, Сенегал, Гамбія, Малі, Чад (рис. 1).

Згідно з оновленими прогнозами щодо чисельності населення, що недоїдає, у 2030 р. від цього явища страждатимуть понад 582 млн осіб. Водночас зауважимо, що на глобальну динаміку продовольчої безпеки впливає війна в Україні, яка позначається на світових сільськогосподарських ринках.

Споживання їжі на душу населення в день є ключовою змінною, яка використовується для оцінки глобальної та регіональної продовольчої ситуації. За рекомендаціями ФАО і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), середньодобова норма харчування для однієї середньостатистичної людини має становити в середньому 2300-2400 ккал на добу. Споживання менше 1800 ккал на добу вважається недоїданням, а менше 1000 ккал на добу – голодом. Якщо у споживанні продуктів харчування бракує не лише калорій, але й білків тваринного походження, жирів, вітамінів та мікроелементів, харчування називають неповноцінним.

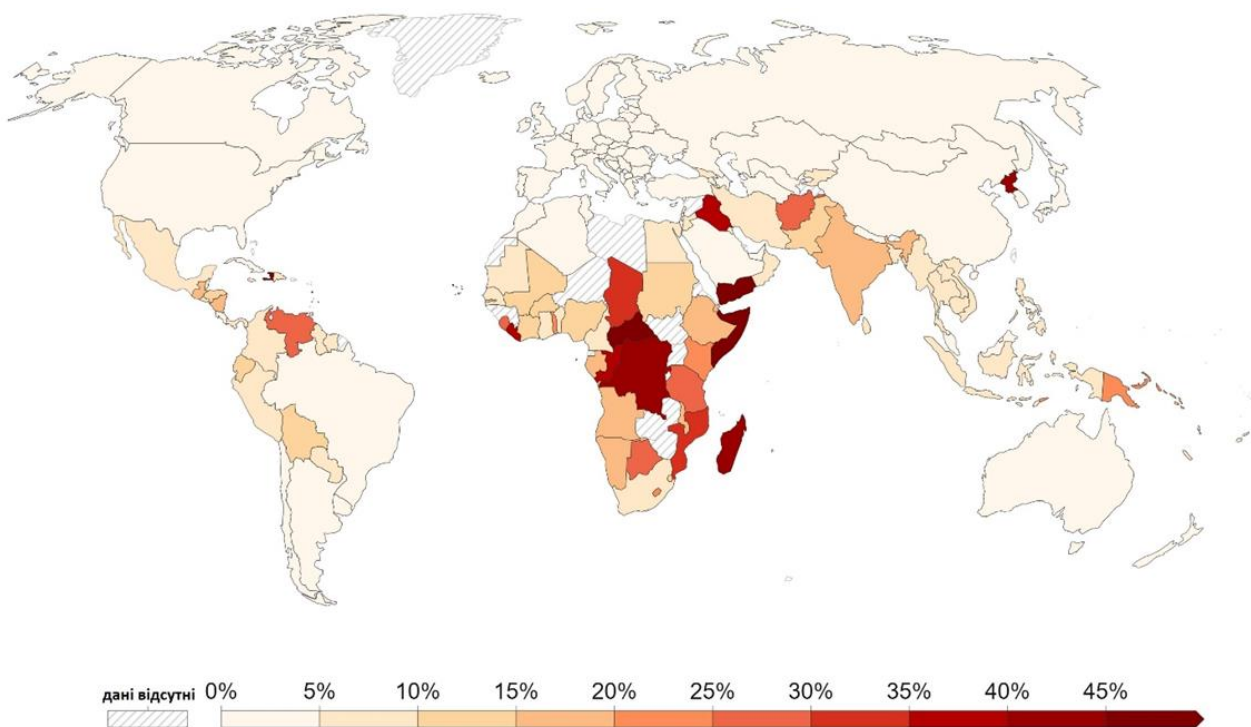

Рисунок 1. Частка населення країн світу, яке недоїдає, 2023 р.

складено автором за даними ФАО

Аналіз даних Faostat показує, що середньосвітовий показник споживання калорій, у 2021 р. становив близько 2 985 ккал на людину в день. Найвищий показник спостерігався у Європі – 3 471 ккал на людину в день; а найнижчий – в Африці – 2 567 ккал на людину в день. Найшвидше зростання показника

добового споживання відбулося в Азії, де він зріс на 14% за останні два десятиліття [80] (рис. 2).

Нині близько 1 млрд людей в усьому світі отримує недостатню кількість калорій, тобто страждає від хронічного голоду, причому 98% з них проживає в країнах, що розвиваються. Ще більше людей у світі недоотримує специфічні мікроелементи: 2 млрд людей страждає від нестачі заліза (насамперед жінки та діти), багато людей постійно відчувають нестачу цинку та йоду, вітаміну А та інших вітамінів. Недоотримання їжі та мікроелементів веде до зростання смертності та посилює схильність до інфекційних захворювань, порушень фізичного та розумового розвитку.

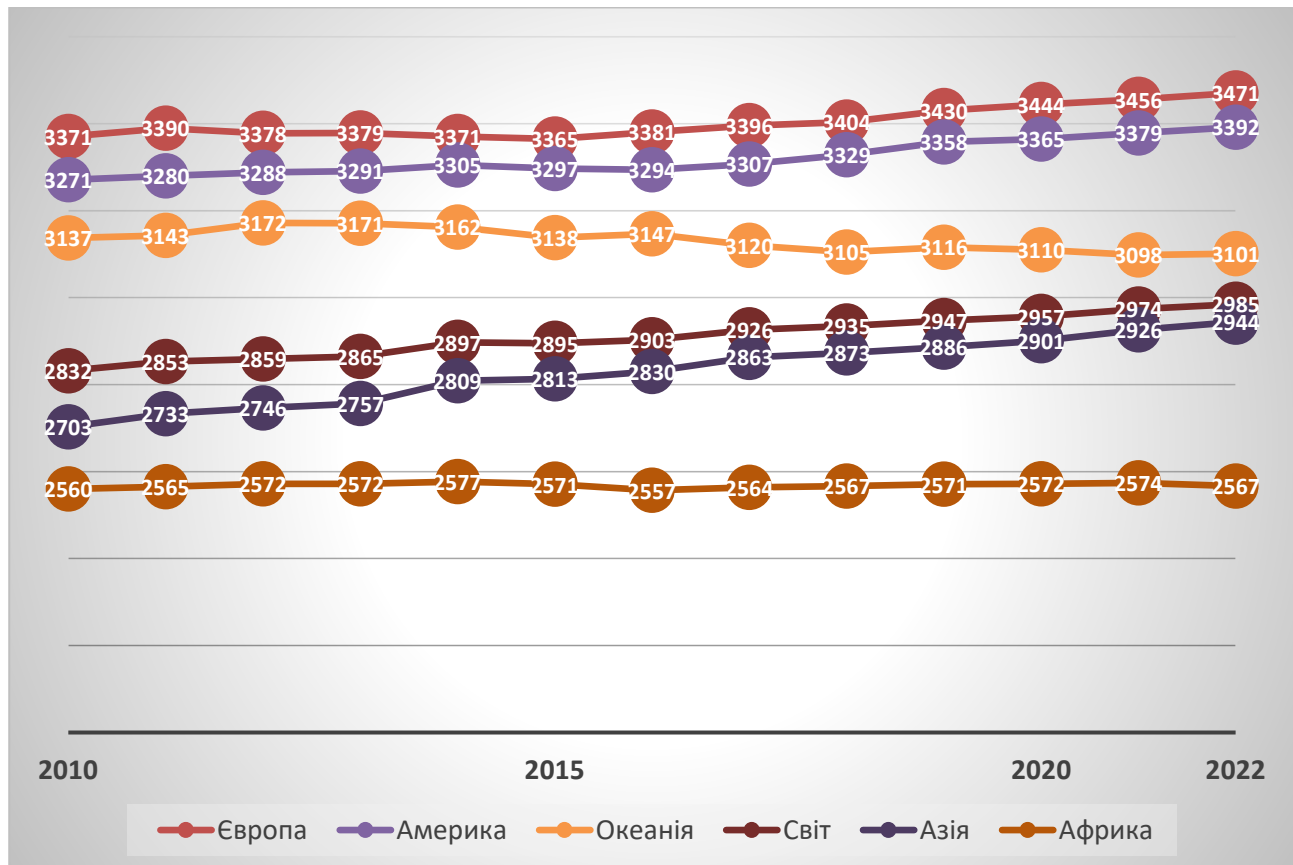

Рисунок. 2. Динаміка калорійності денного раціону населення у регіонах світу, ккал на душу населення

складено автором за даними FAO

Доцільно акцентувати увагу і на енергетичній цінності щоденного раціону харчування, який значно відрізняється у розрізі регіонів. Основу енергетичної цінності раціонів харчування в усіх регіонах світу формують зернові культури,

частка яких у 2022 р. коливалась від 22,6% в Океанії до 48,6 % в Азії. Тваринні жири та рослинні олії є другою основною групою харчових продуктів у всіх регіонах, крім Африки. Регіональні особливості проявляються у високій частці коренеплодів, бульб і бобових в Африці, цукру в Америці та Океанії, а також жирів і олій в Океанії, Америці та Європі. Між 2010 і 2022 рр. найбільш помітні зміни у структурі споживання харчових продуктів відбулися в Азії (де частка зернових скоротилася на 4%, тоді як частка жирів і олій, м'яса, фруктів і овочів, а також молочних продуктів і яєць значно зростає) [80] (рис. 3).

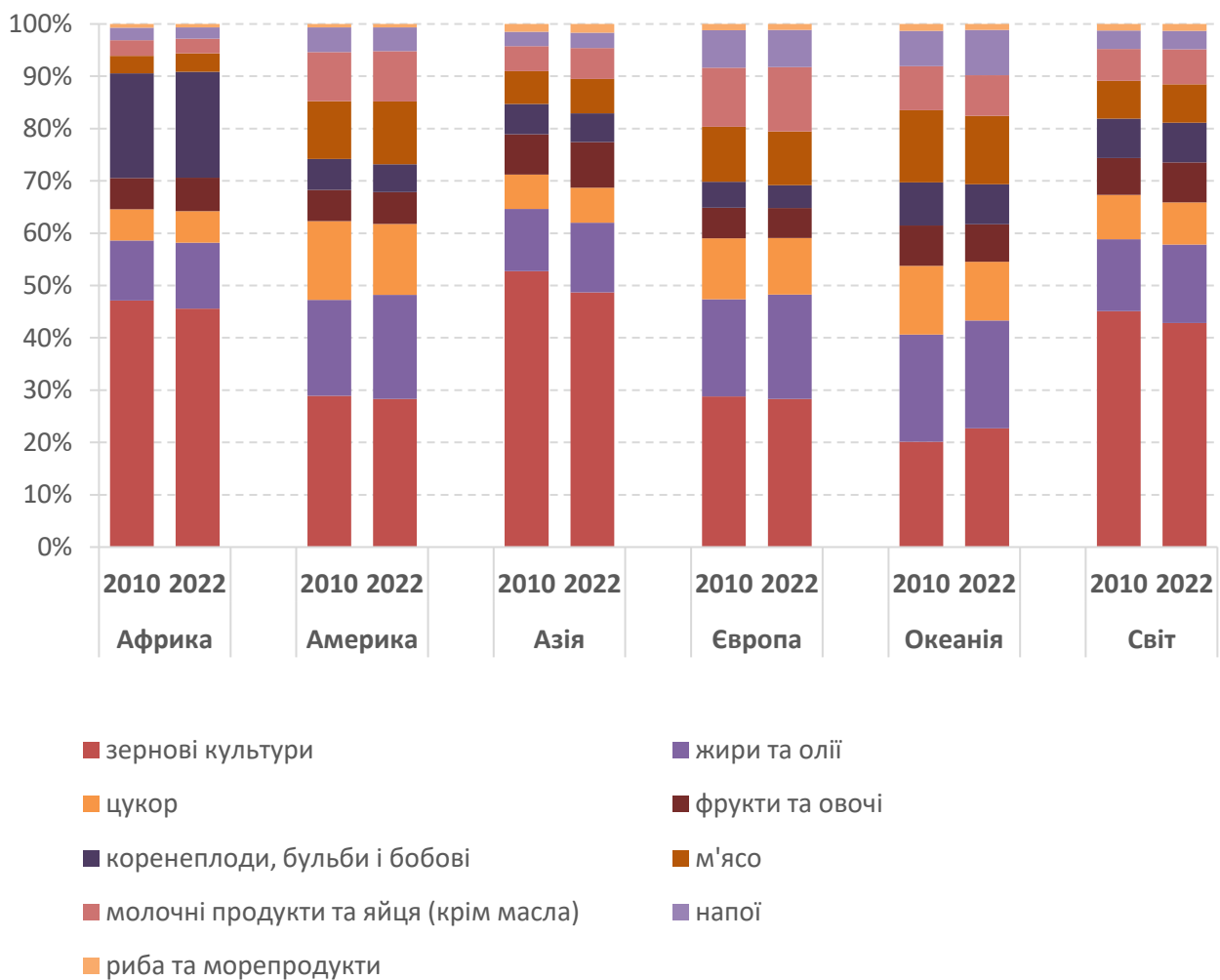

Рисунок. 3. Структура енергетичної цінності щоденного раціону харчування у розрізі регіонів світу, 2021 р.

складено автором за даними FAO

Протягом 2010-2022 рр. середній показник споживання протеїнів зріс в усіх регіонах, але в Азії (14%) темпи його приросту були вищими, ніж в цілому у світі (8%); в Америці – 5%, Європі – 3%, а зниження спостерігалось в Африці (-1%) та

Океанії (-4%). Найвища частка білків тваринного походження у раціоні населення спостерігалася в Океанії (62%), а найнижча – в Африці (23%). Забезпечення білком у 2022 р. було найвищим у Європі – 112 г на людину в день, проти 66 г – в Африці. Рослини були основним джерелом білка в Африці (77%) та Азії (63%), а найнижчим цей показник був у Америці, Європі та Океанії (38-39%) [80] (рис. 4).

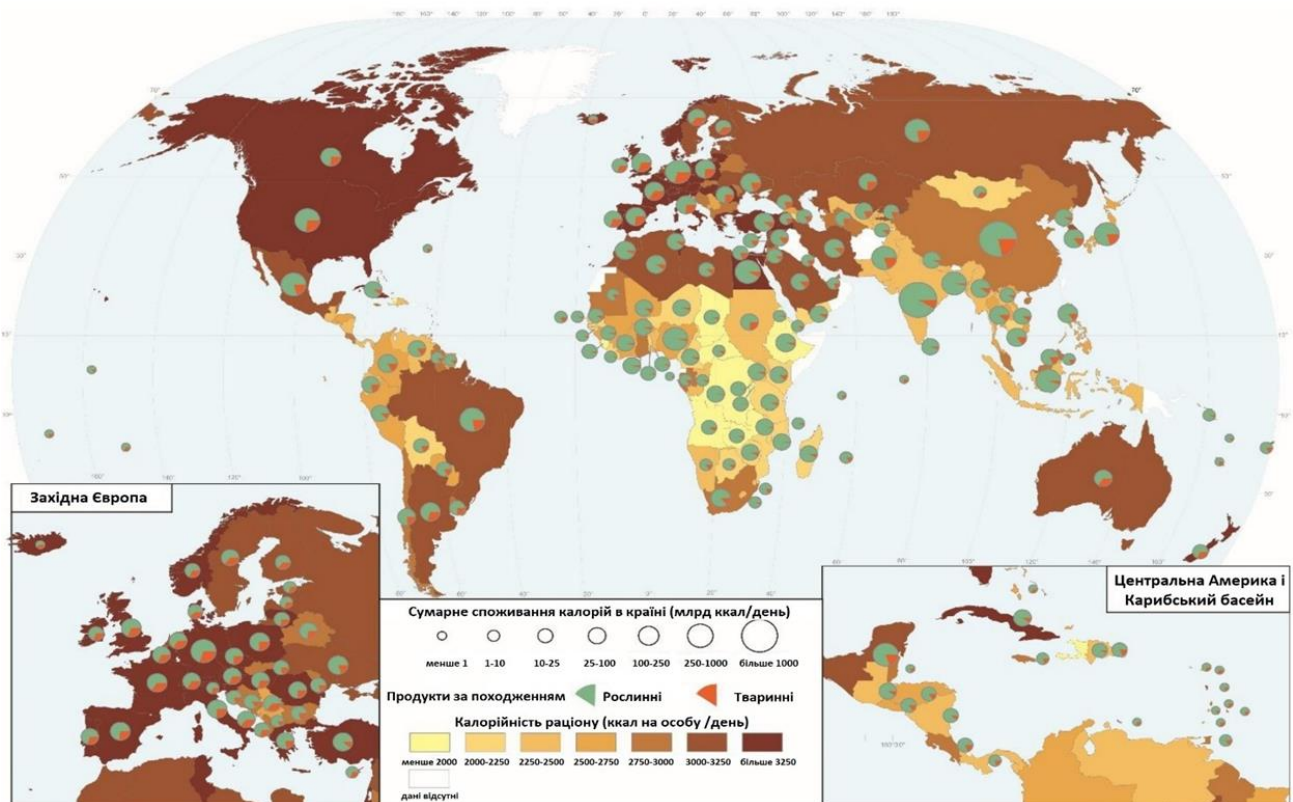

Рисунок. 4. Рівень та структура продовольчого споживання у розрізі країн світу, 2022 р.

складено автором за даними FAO

При оцінці якості харчування людей необхідно розглянути типи харчування виділені американським географом Г. Керіелом, який визначив декілька типів харчування: «рисовий», «пшеничний», «кукурудзяний», «просо-сорговий» тощо (табл. 3).

У розвинених країнах, крім Японії, переважає пшеничний тип харчування, де у якості джерела енергії використовується картопля, пшениця, м'ясо, цукор, рослинні і тваринні жири. Вчені також виділяють підтипи харчування. Так, для американського підтипу (Канада, США, Нова Зеландія, деякі країни Європи)

характерний низький рівень споживання зерна і картоплі та високий молока, яєць, м'яса, фруктів, овочів, а для середземноморського (Південна Європа) – фруктів, овочів, хлібобулочних виробів, рослинної олії.

Окремим країнам, що розвиваються (Північна Африка, частина Індії, Південно-Західна Азія) також притаманний пшеничний тип. Рисовий тип переважає у Південно-Східній та Східній Азії, Латинській Америці, де частка рису в раціоні становить близько 75%, а на Західній Яві - 90%. Втрати білка та вітамінів, які відбуваються при обробці рису, призводять до більш важких наслідків для здоров'я населення (хвороба бері-бері), ніж аналогічні втрати у країнах пшеничного типу. Кукурудзяний тип поширений у Венесуелі, Мексиці, країнах Центральної Америки (зокрема, в Гватемалі, де за рахунок кукурудзи отримують до 70% усіх калорій), Східній Африці, Північному Китаї. У цілому ж у харчуванні населення країн, що розвиваються зазвичай чітко виражено домінування будь-якого одного продукту, що свідчить про одноманітність раціону.

Таблиця 3

Класифікація типів харчування в світі за Г. Каріелом

Тип харчування	Джерела надходження калорій	Регіони/країни, в яких переважає відповідний тип харчування
Рисовий	пшениця, рис, батат, ямс, рис, маніок, банани, цукор	Пд.-Сх та Сх. Азія, Латинська Америка
Пшеничний	просо, ячмінь, пшениця, кукурудза, рис, сорго, маніок, картопля, м'ясо, жири тваринні і рослинні, цукор	Розвинені країни світу (крім Японії), Пн. Африка, частина Індії, Пд.-Зх. Азія
Просо-сорговий	сорго, просо, рис, кукурудза, ямс, пшениця, батат, маніок, банани, картопля, кокосові горіхи	Держави Африки (Габон, Уганда та ін.), Південної і Центральної Америки (Гренада, Коста-Ріка, Еквадор та ін.)
Кукурудзяний	просо, кукурудза, сорго, картопля, пшениця	Венесуела, Мексика, країни Центральної Америки, Сх. Африки, Пн. Китай
Монголо-Тибетський	ячмінь	Тибет
Арктичний	пшениця, тваринні жири	Лабрадор
Острівний тихоокеанський	таро, банани, маніок, кокосові горіхи	Нікарагуа

Зауважимо, що в раціоні харчування населення окремих країн взагалі відсутні деякі продукти тваринництва (в Індії, Бангладеш та Шрі-Ланці – на м'ясо припадає лише 2% білків, що споживаються, менше одного яйця в тиждень на дитину, 0,2 л молока на добу на людину). Мінімальна потреба людського організму в протеїнах тваринного походження (за розрахунками ФАО – 7 г на добу) не забезпечується в багатьох південноафриканських країнах та Гвінеї, Того, Гаїті.

Враховуючи важливість зернових як основних продуктів харчування в усьому світі та невідповідність між споживанням і виробництвом у багатьох країнах, показником продовольчої безпеки є величина *коефіцієнта імпортозалежності зернових культур*, що визначається як співвідношення торговельного балансу зернових (імпорт мінус експорт) до загальної пропозиції зернових на ринку країни (власне виробництво країни плюс імпорт мінус експорт). У 2022 р. економічно розвинені країни та Аргентина, Бразилія, ПАР, Таїланд були найбільшими експортерами зернових. Серед найбільш залежних від імпорту зернових країн вирізняються малі острівні держави, що розвиваються, більшість країн Африки та Близького Сходу, де природні умови несприятливі для вирощування зернових (рис. 2.9).

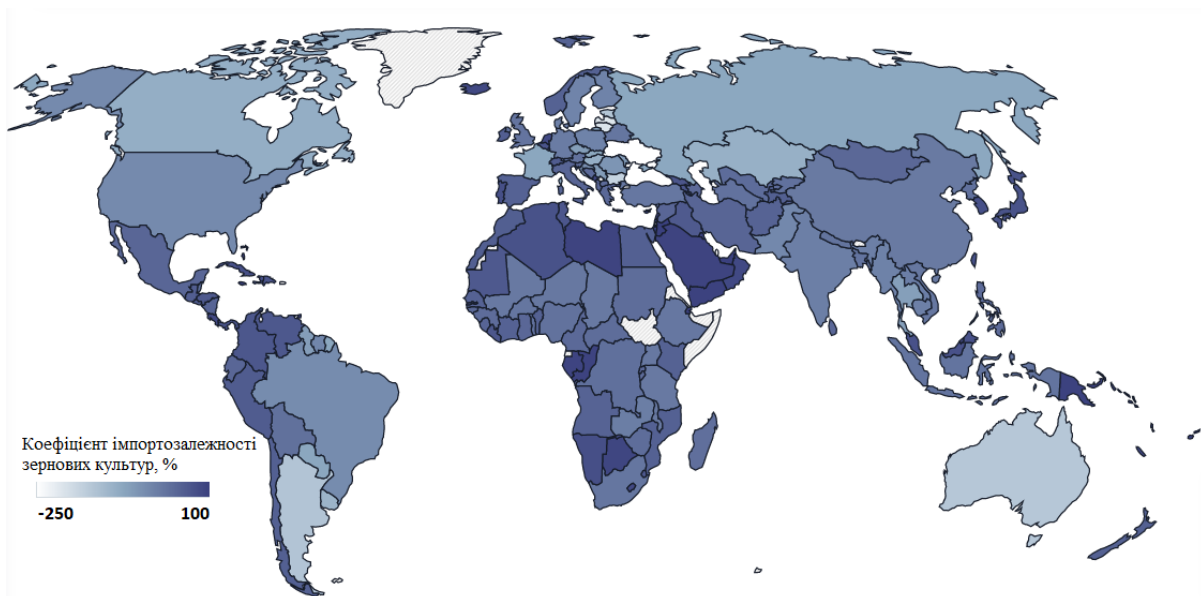

Рисунок. 5. Коефіцієнт імпортозалежності зернових культур у розрізі країн світу, %, 2022 р.

складено автором за даними ФАО

Подібна локалізація виробництва основних сільськогосподарських культур зумовлює необхідність у транскордонному переміщенні продовольства з метою оптимізації рівня та структури споживання. Таким чином прослідковується загальна модель сучасної міжнародної торгівлі продовольством. Економічно розвинені країни виступають переважно експортерами базових культур до держав, що розвиваються, які в свою чергу слугують постачальниками низки диференціюючих культур, вироблених саме з метою експорту до розвинених (чай, кава, какао, значна частина фруктів тощо), що модифікує структуру продовольчого споживання в них.

Отже, зважаючи на те, що понад чверть мільярда людей потенційно перебувають на межі голоду в усьому світі, необхідно вживати заходи для забезпечення продовольчої та гуманітарної допомоги районам, що наражаються на найбільший ризик. Водночас потребує підвищення продуктивність сільське господарство. У світлі останніх подій, що відбуваються у світі, необхідні заходи для забезпечення життєздатності ланцюжків поставок продовольства з метою зниження ризику великих потрясінь для бідних та найуразливіших верств населення. З метою усунення цих ризиків ФАО акцентує увагу на вирішенні таких проблем:

- задовольняти нагальні потреби у продовольстві всіх вразливих груп населення;
- посилювати програми соціального захисту;
- продовжувати ведення глобальної торгівлі продовольством;
- продовжувати роботу ланцюжків поставок;
- підтримувати дрібних фермерів з метою збільшення виробництва продовольства.

Без значного збільшення обсягів виробництва харчових продуктів та необхідної для цього активізації науково-дослідних та інженерних робіт подолати кризу не вдасться. 23 вересня 2021 р. відбувся «Продовольчий Саміт-2021», (2021 Food Summit, далі – Саміт) організований Продовольчою та сільськогосподарською організацією (ФАО) ООН. Основне питання, яке стояло

на порядку денному цього заходу: чи можна нагодувати зростаюче населення планети повноцінною їжею в достатній кількості і не зашкодити при цьому земній екосистемі. В процесі підготовки до Саміту в 148 країнах було запропоновано понад 2 тисячі ідей для досягнення цілей Порядку денного-2030.

Проблема продовольчого забезпечення населення відображена в пункті 2 Цілей сталого розвитку та передбачає ліквідацію голоду, забезпечення продовольчої безпеки, покращення харчування та сприяння сталого розвитку сільського господарства. Досягнення ЦСР-2 передбачає вирішення кількох завдань. У Порядку-2030 в частині продовольчої проблеми було конкретизовано п'ять основних завдань (individual indicators):

1. Покінчити з голодом, забезпечивши доступ всіх людей, зокрема з низькими доходами, що знаходяться в уразливому становищі (наприклад, дітей) до регулярного, безпечного, повноцінного та достатнього харчування.

2. Покінчити з різними формами недоїдання, включаючи досягнення до 2025 року цільових показників для низки груп населення – дітей віком до 5 років, дівчат-підлітків, вагітних жінок і матерів-годувальниць, а також літніх людей.

3. Подвоїти продуктивність сільськогосподарського виробництва та доходи дрібних виробників продовольства, зокрема жінок, місцевих (indigenous) виробників, сімейних фермерів, зокрема, за рахунок забезпечення рівного доступу до виробничих та інших ресурсів – землі, фінансів, знань, маркетингу тощо.

4. Забезпечити перехід сільськогосподарського виробництва на такі методи ведення, які при зростанні продуктивності водночас підтримують екосистеми, покращують якість земель, що забезпечує стійкість до екстремальних погодних умов та інших стихійних лих.

5. Підтримати генетичну різноманітність насіння культурних рослин, домашніх тварин і споріднених з ними диких видів [81].

Вирішення цих завдань передбачає певні дії, зокрема: зростання інвестицій, усунення торгових обмежень на світових ринках продовольства, проведення заходів для забезпечення належного функціонування аграрних ринків, своєчасного доступу до ринкової інформації.

П'ять стратегій для «Великої продовольчої трансформації» («Five strategies for a Great Food Transformation») передбачають трансформування світової продовольчої системи в п'яти напрямках [82]:

- 1) пошук компромісу між міжнародними та національними підходами щодо переходу до здорового харчування (дієт);
- 2) переорієнтування пріоритетів АПК з виробництва великої кількості продуктів харчування до виробництва «здорової продукції»;
- 3) стійкий розвиток сільського господарства – інтенсифікація виробництва та забезпечення високої якості продукції;
- 4) ефективне скоординоване управління земельними та морськими ресурсами;
- 5) скорочення втрат продовольства та сільськогосподарської сировини.

Рекомендації «Глобальної групи експертів з агропродовольчих систем» за пріоритетними напрямками політики для зміни продовольчої ситуації включають:

1. *Виробництво продовольства* (збалансувати аграрні субсидії та витрати на НДДКР, а також сприяти виробництву широкого асортименту продуктів багатих поживними речовинами).

2. *Сфера постачання продукції* (вдосконалити відносин кооперації; досягнути скорочення втрат продукції; забезпечити підтримку зростання кількості робочих місць у всій ПС; підтримати технологічні та фінансові інновації у ланцюжках поставок продовольства).

3. *Доступність продовольства* (вдосконалити механізми страхування ризиків виробництва; скоротити витрати виробництва за рахунок технологій та інновацій; забезпечити регулювання податків та субсидій на основні продукти харчування; сприяти зростанню доходів населення).

4. *Поведінка споживачів* (оновити рекомендації щодо харчування, навчання споживачів у галузі дієтології; вдосконалити маркетинг та рекламу; оптимізувати споживчий вибір за допомогою податків та субсидій; вдосконалити взаємодію держави та приватного сектору).

Більшість заходів, запропонованих у межах попереднього Саміту та роботи

міжнародних груп експертів, формують передумови для вирішення проблеми. Проведений вище аналіз показав, що наявні пропозиції щодо реформування продовольчих систем здатні лише на якийсь час зменшити гостроту глобальної продовольчої проблеми, але є нездатними вирішити її кардинально. Останнє вимагає абсолютно нових та нетривіальних підходів. Нижче пропонується варіант вирішення проблеми, який, на нашу думку, у разі його реалізації здатний досить ефективно зробити це (табл. 4).

Таблиця 4

Перелік дій, необхідних для подолання глобальної продовольчої проблеми

№	Дія	Характеристика
1	Обмеження зростання кількості населення	введення норм щодо максимальної кількості населення та його приросту в певних країнах
2	Введення технологій раціонального землекористування	матеріально-технічна і фінансова підтримка впровадження технологій до сільського господарства з метою оптимальної експлуатації ґрунтів
3	Впровадження ресурсозберігаючих технологій	матеріально-технічна підтримка впровадження технологій, а також введення нормативів, які перешкоджатимуть прискоренню виснаження земельних та водних ресурсів
4	Нормування вживання природних ресурсів	регулювання експлуатації використовуваних ресурсів (земельних і водних), переважно на територіях: обмеженої їх наявності; природних ресурсів, які є чутливими до господарського використання
5	Нормування господарського освоєння природних ресурсів світового значення	урегулювання масштабу господарського використання основних природних ресурсів (земельних і водних) світового значення, а також їх складу
6	Впровадження інтенсивних технологій	матеріально-технічна і фінансова підтримка впровадження інтенсивних технологій, а також контроль дотримання основних вимог. Переважно в країнах, що розвиваються
7	Удосконалення механізмів управління, що перешкоджають утворенню витрат продовольства	провадження механізмів, що перешкоджають утворенню витрат продовольства на всіх етапах його руху – від виробництва до споживання, включаючи економічні та нормативно-правові аспекти
8	Удосконалення поняття «здорові продукти харчування» і введення класифікації продовольства за типами	уточнення поняття «здорові продукти харчування», а також введення в обіг нових понять – «категорій» (типів) продовольства, у залежності від технології їх виробництва
9	Розробка і промислове освоєння технологій штучного продовольства	розробка промислових технологій отримання продовольчих продуктів (харчової сировини) переважно із неорганічної сировини

* складено автором за даними ФАО

Таким чином, аналіз заходів, перерахованих у таблиці 4 та їх складових показує, що всі вони вимагають однієї головної умови – зосередження прийняття рішень щодо основних питань продовольчого забезпечення населення планети на міжнародному наднаціональному рівні. Кожного року USDA (Міністерство сільського господарства США) проводить аналіз сільськогосподарського ринку. За результатами 2021 р. в сукупності за обсягом експорту всіх зернових культур Україна посіла друге місце, поступившись першістю США. У 2021 р. наша країна входила в ТОП-10 світових експортерів, а по окремим позиціям – в ТОП-5 та ТОП-3.

Протягом 2013-2021 рр. експорт зернових з України зріс з 32,5 млн т до 44,9 млн т. Близький Схід і Північна Африка (Єгипет, Ємен, Ізраїль, Індонезія, Бангладеш, Ефіопія, Лівія, Ліван, Туніс, Марокко, Пакистан, Саудівська Аравія, Туреччина) є споживачами пшениці та кукурудзи, тому проблема продовольчої безпеки стосується цих країн найбільше. Фахівці Київської школи економіки провели дослідження і виявили, що понад 400 млн людей у світі залежать від поставок зерна з України. Війна в Україні спровокувала різке зростання цін на продовольство в лютому 2022 року, коли індекс продовольчих цін ФАО збільшився на 13,1% порівняно з попереднім місяцем. У березні 2022 року ціни на рослинну олію та зернові зросли на 24,8% та 17,1% відповідно [83].

Однак, згодом ціни почали знижуватися, що свідчило про збільшення світових експортних можливостей, чому також сприяла Чорноморська зернова ініціатива (далі – «зернова ініціатива»), яка дозволила продовжити експорт кукурудзи, пшениці та інших продовольчих товарів з України. Зрозуміло, що світові ціни на продовольство в найближчому майбутньому залежатимуть від реакцій світових ринків на поточну ринкову невизначеність; від військово-політичної ситуації; від обсягів пропозиції, особливо зернових та експортних обмежень; можливих наслідків кліматичних змін [83].

Велика кількість країн-імпортерів продовольства та добрив, багато з яких належать до груп найменш розвинених країн та країн з низьким рівнем доходу та дефіцитом продовольства, задовольняють свої потреби завдяки постачанню

продовольства з України. На момент початку війни багато з цих країн вже боролися з негативними наслідками пандемії COVID-19 та зростанням світових цін на продовольство та добрива. Серед них варто виділити країни на південь від Сахари, які вже стикаються з серйозними проблемами відсутності продовольчої безпеки, і навіть голодом. Як зазначається у звіті ФАО/ВПП «Гарячі точки голоду» («Hunger Hotspots»), до країн з катастрофічною ситуацією належать Ефіопія, Нігерія, Сомалі, Південний Судан, Афганістан та Ємен [83].

Викликів для українських експортерів зернових у новому сезоні буде більш ніж достатньо. Обмежена робота «зернового коридору» та закриття експорту до Східної Європи — це очевидні речі. Разом з тим, на світовий ринок після невдалого сезону з кукурудзою та пшеницею повертається Аргентина. Рекордний врожай по кукурудзі очікується у її сусідки Бразилії. Втішні прогнози щодо врожайності зернових і в Європі (крім країн Середземномор'я). Лише в тому випадку, якщо міжнародне співтовариство провадитиме політику соціальної інтеграції, що передбачає більш рівномірний розподіл доходів, кількість бідних та недоїдаючих людей у світі суттєво скоротиться.